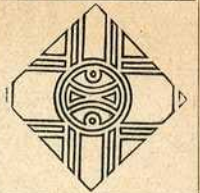

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА --- СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. ---

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

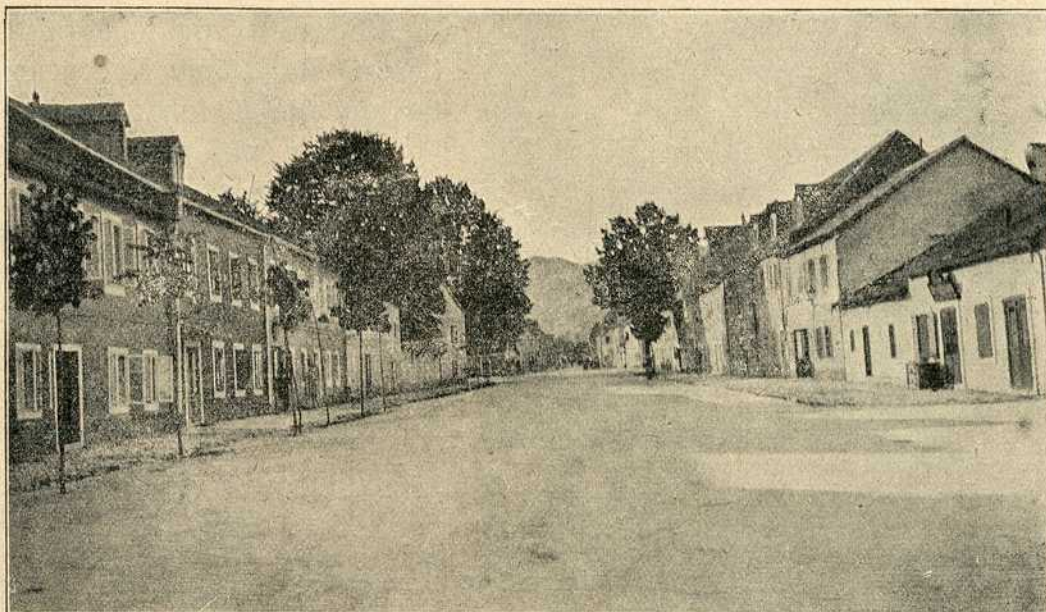
1912./3.

Краљевић је Марко ускрснуо!

(Свршетак.)

Онда краљу у дворе ишет'о.
„Благо мени, ето мога Марка!
Слуге моје, прихватите Марка;
Капе, децо, турте под пазухе;
Поклонте се до земљице црне;
Скуте Марку, децо, обискните;
Сабљу Марку, децо, прихватите.“
Сјаха Марко са шарина свога,
Узе калпак у десницу руку.
Руке шире, у лице се љубе.
„Добро дош'о, Краљевићу Марко!“
Поздравља га од Србије краљу,
„Добро дош'о, мили побратиме!“
Одговара Краљевићу Марко:
„Боље наш'о, од Србије краљу,
Боље наш'о, Петре Мрконићу!“
Позивље га краљу у двореве.
Кад дођоше горе у двореве,

Куд год Марко земљу проходио,
Ничему се није зачудио,
Ни се Марко од шта застидио;
Ту с' зачуди Марко и застиђе,
Кад сагледа српског краља дворе.
Од што беше по двору простирка?
Беше чоха дворима до врата,
А по чоси лијепа кадиџа.
Но како су у двору душеци!
Каки ли су под главу јастуци!
Све од сува злата исплетени.
По дворима многи чивилуци,
Где се веша господско оружје,
Чивилуци од белог сребра,
А јабуке од сухога злата.
У дворима на лијеву страну
Ту бијаше совра постављена,
На соври је сваке госпоштине

Главна улица на Цетинју

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

И од много руку ђаконије,
 Низа совру вино наточено,
 У злаћане купе напуњено.
 Позивље га од Србије краљу,
 У врх совре место начињено.
 Одмах хитре допадоше слуге,
 Те са совре купе подигоше,
 Једну даше своме господару,
 Другу дају Краљевићу Марку.
 Проговара краљу од Србије:
 „Хвала теби, краљевићу Марко,
 Што ти дође краљу од Србије,
 И што дође народу српскоме,
 Да са њима Косово осветиш.
 Ево прође пет стотина лета,
 Како паде српски царе Лазо
 На Косову, на пољу крвавом.
 Од тада је Србин пропиштао,
 И све пишти до данашњег дана,
 Јер је ропство на Косову тешко;
 Ал' и ропству краја бити мора.
 Има бога, побратиме Марко,
 Има бога, а бог има срца.
 Па је богу писка дојадилa.
 Створи боже слободну Србију,
 И Србију а и Црну Гору.
 Бог нам даде снаге и јунаштва,
 И памети, да све удесимо,
 И свршимо за борбу крваву.
 Ја ћу ићи на Косово равно,
 Ја ћу ићи, да ни доћи нећу;
 Волим образ од живота мога.
 Није жалит славно умријети,
 Умријети ја ли победити!
 Све за народ, Краљевићу Марко!
 Слуга сам му био овог свијета,
 Нек му будем и оног свијета!“
 „Господару од Србије краљу“,
 Одговара Краљевићу Марко:
 „Хвала теби на таком дивану,
 Ал остави помисли на самрт.
 Дође време за царство небесно,
 Сад на земљи треба царство створит.
 Ко на земљи српско царство створи,
 Достаће се царства небескога!“
 „Право збориш, Краљевићу Марко!
 Но без Марка српског царства нема.
 Створит царство силне снаге треба,
 Без Марка се Косово не свети.
 Ја сам Марка жељно очекивао.“

Србија је земља слободија,
 У слободи народ се развија.
 Из слободе многа снага ниче.
 Ал се питах, Краљевићу Марко:
 Да л' довољно снаге ми имамо,
 Да можемо Турке придобити,
 Султанову силу саломити.
 Рекоше ми дични официри,
 Официри моји соколови:
 Господару, краљу од Србије,
 Купи војску по својој држави,
 Да идемо у бој на Косово,
 Да јуначки крвцу пролијемо,
 Да не куне раја до вијека!“
 „Благо теби, од Србије краљу,
 Кад ти тако зборе официри,
 Официри твоји соколови!“
 Проговара од Србије краљу:
 „Још рекоше дични официри:
 Господару, од Србије краљу,
 Кад сакупиш убојиту војску,
 Стари санак твој ће с' испунити;
 Јавиће се Краљевићу Марко.
 Та је снага из њих говорила,
 Паметца је из њих говорила.
 Моји двори њихова су кућа,
 У дворима од Србије краља,
 Нема, Марко, ноћне теревенке,
 Нит' се праве разне машкараде;
 У дворима од Србије краља
 О питању тешкоме српскоме
 Многа тешка бригица се брине.
 Кад смо, Марко, овде засновали,
 Да Косово тужно осветимо,
 Говорасмо о боју Косовском.
 Рекоше ми дични официри:
 Господару од Србије краљу,
 На Косову Срб је јунак био,
 Показ'о је чудо од јунаштва,
 Свет се диви Милош Обилићу,
 Косанчићу, Топлици Милану,
 Свет се диви Бановић Страхињи,
 И страшноме Срђи Злопоглеђи.
 Тада рекох соју соколовском:
 Официри, моји соколови,
 Истина је, што сад ви зборите,
 На Косову били смо јунаци,
 Ал смо тамо царство изгубили.
 Зашто ли смо царство изгубили?
 Јер не беше Краљевића Марка.“

Та Марко је наша главна снага,
И душевна а и баш телесна.
Марко, децо, то је река силна,
Кад с' у реку сва снага излије,
Силна снага, што је народ има,
Што у српској земљи се налази.
Кад пођемо, децо, на Косово,
Слути ми се, Марко ће се јавит';
Из земље ће Марко изникнути,
Из земље ће силна снага избит',
То ће бити српско ускрснуће;
Та је снага Краљевићу Марко.
Рекоше ми дични официри:
Господару од Србије краљу,
Јавиће се Краљевићу Марко.»

КОМИТСКО ЧЕТОВАЊЕ.

(Причање једног комите.)

Ноћ је у велико пала, када смо се кренули. Још гушћа магла почела се мешати са тињавом и лаганом јесењом кишом и то нам је пут веома отежало. Била је ужасна љигавица а пред собом се није видило ни неколико метара. Нисмо могли одржавати потребно одстојање један од другог, већ смо се, држећи у једну руку пушку, другом руком придржавали један другог, да се не би изгубили у шуми и магли. При свем том сваки је готово по једанпут љоснуо о земљу. Патроле и путевође биле су сасвим пред нама, прво због магле, а друго због релативне сигурности, да тим путем не ћемо наићи ни на какву заседу.

Немо али устремљено смо сви јурили к жељеном селу, где смо, бар у машти, очекивали добар кров, ватру и вечеру. Нико није ништа говорио, али из кретања, гестова и моментаних кратких речи, које су више за себе изговаране, огледало задовољство и гордост због једне добре победе, задовољство, чији је последњи слог тупо и меланхолично одјекивао при сећању на мртве другове, остављене на бојном пољу.

Неми и озбиљни погледи одавали су као неко резонавање, како је све то, што је било морало бити. Свако је, изгледа, уз пут правио неку философију, ка-

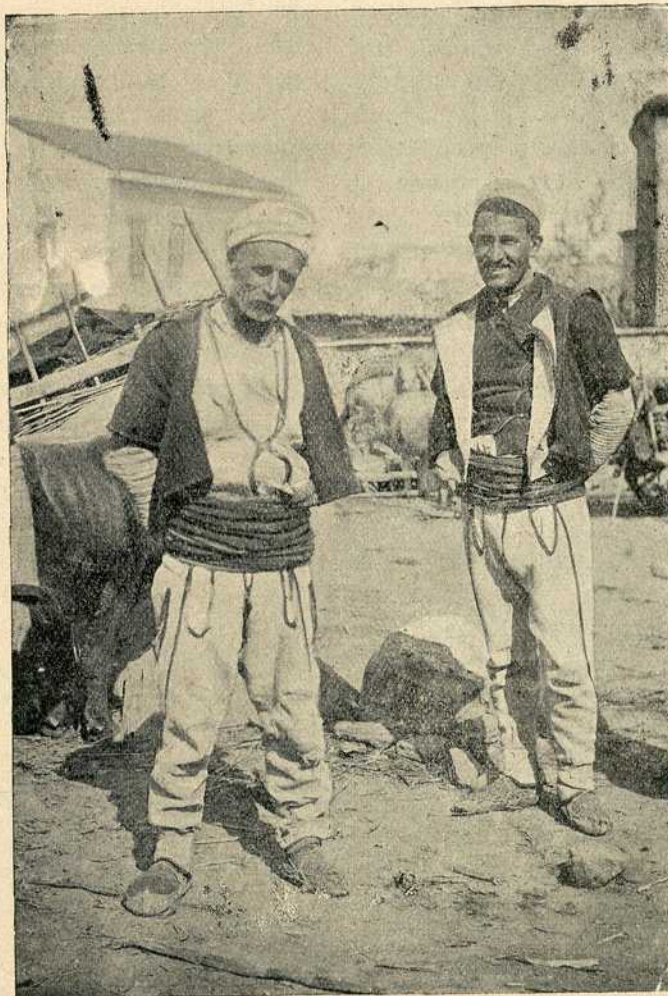
Поклони се Краљевићу Марко,
Поклони се до земљице црне.
„Хвала богу, хвала великоме!“
Проговара од Србије краљу.
„Мој се санак данас испунио.
Затресла се Урвина планина,
Зазвонише вилиндарска звона,
На планини пукла је пећина,
Из пећине Марко је изиш'о,
Своме краљу Марко дојездио,
Да он носи крајева барјака;
Да га носи на Косово равно.“
Поклони се Краљевићу Марко,
Поклони се до земљице црне.

ко „нема дима без ватре“, нити има „кајгане без разбијених јаја“, па да тако исто нема ни победе ни ослобођења без жртава.

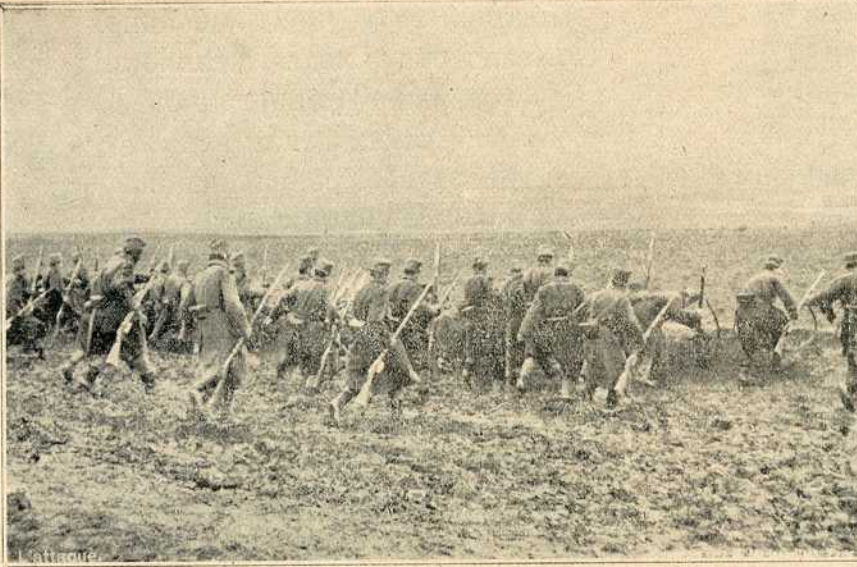
Војвода, који је резултатом своје оштроумности имао највише разлога да буде расположен, био је напротив јако уцвељен за изгубљеним друговима. Увек сам

констатовао, да је овај неумољиви казнилац, који је толико зумљара отпратио на овај свет, имао јединствено срце за своје четнике, наше сељаке, и у опће за све, што је нејако а трпи...

На једном пропланку наиђемо на два коња, од којих је један био натоварен неким сандуцима,

Сељаци из околине на пазару у Скопљу

Јуриш српске војске на турске позиције

а други без ичега. Са тог једног ата скинемо оне сандуке, у које нисмо имали кад закивати, (нисмо имали чиме да их на брзо разбијемо) па једног коња узјаше војвода а другог ја, и тако наставимо пут. Сад нисмо више нимало зазирали на овоме месту, јер да ту има кога, који би био опасан по нас, он не би оставио коње на сред пута.

Коњи су свакако били неког кириџије, који је овуда ишао, па кад је чуо гроктање пушака и бомби, он загребао, ратосиљајући се и коња и свега...

Да ми не беше коња, којег је предамном водио један сељак, ја управо не верујем, да бих пешке могао стићи у Вељкониће. Глад, жеђ, умор и изнуреност, све ме је било стигло у највећем обиму...

Најзад смо изишли на један регулисани пут, који је ишао падином једног већег, голог брега. Било је тако око 10 сати у вече и, да ли због смањења магле, да ли услед дуже навике, све већи простор био нам је прегледнији. Придну пута, лево у продужењу падине, која се свршава једним потоком и с чије се друге стране поновно уздизао други брег, назирали смо контуре неког насељења. Ускоро су се указале примитивне ограде, мали пластови сена, па и саме куће.

Прођемо једну кућу, која је из гледала пуста, јер без ватре, нема и затворена. Поп Станко, у споразуму са путовођама, одведе нас тада к једној од првих следећих кућа.

Очекнули смо у дворишту, док су војвода и поп Станко ушли да се споразуму с домаћиним око нашег преноћишта.

Војвода нам је, мало затим, дао знак с врата да можемо редом улазити и у том врата широм отвори један снажан и личан човек, који нам рече:

— Улазите, браћо улазите! Ваша је кућа! Хе, Боже, велики си! Ми сваки час очекивамо башибозуке, а оно ево наших.

Ватру је распиривао и ложио један старац, који кад уђосмо, устаде и скинувши капу узвикну:

— Боже, нека умрем сада, јер видим српску војску у моме дому у часу, кад сам очекивао да будем попаљен!

Ми му казасмо да је ово само предходница српске војске, која ће и сама што пре проћи овуда. Стари се беше узнемирио па је кроз смех и управо муцајући понављао:

— Је ли истина, је ли могуће?

Напослетку се стари обрати оном млађем човеку, који нас је дочекао на вратима, па му рече:

— Аксентије, потрчи брже и

зови наше нека дођу одмах. Ово су наши... сад се немамо чега бојати... ево српске војске!

Аксентије излете на врата као куршум, а стари је, сав блажен продужио:

— Да, чули смо од наших, да надире сила из Србије, да ће бити ђурунџије са Турцима, али до сад ми се све чинило неверица...

У кући су биле две доста простране одаје, од којих је једна имала ватру на средини а друга чак и земљану фуруну. Ох, како је било унутра топло! Пало нам је одмах у очи, да нема женске чељади ни деце јер они су сви били у збегу, у шуми као „робље“, које се склонило бојећи се напада од Турака, који се као што знамо, у овом правцу кретали.

Четници су се већ грабили о три тестије воде, које се за час испразнише у педесетак грла, а грабили су се и за које, ма и најмање, место око ватре, која све није могла у један мах грејати.

Док смо се ми унутра измењивали око ватре, сваки по 5 минута, војвода је напољу осматрао положај и оријентирао се за сваку евентуалност. Са старим четником и његовим десетаром, Николом, он је распоредио на четири стране четири стражара, који по два сата имају да бдију.

Кад се војвода вратио у кућу, он ми рече:

— Видећете, како је ово јединствени положај.

Ја сам мислио, он хоће да нас окуражи, али кад сам после поноћи, од 12 до 2 сата, био и сам на стражи, доиста сам се дивео овоме месту и овој кући.

На послетку је крај ватре сео и војвода, коме смо респектуозно начинили места. Неки четници су грејали своје мокре ноге, које су се пушиле, а највећи део њих, чврсто приљубљујући своју пушку уза своја прса, спавали су као заклани по ћошковима, уза зид, уз хамбар и на хамбару, једни поред других и ослоњени

једни на друге. Покушао сам и сам да заспим, али су ме прошли догађаји тако били растројили, да у први мах нисам могао ни ока склопити.

Сумњам, да би и Верешчагин и Ла Батај, најчувенији ратни сликари, могли да оживе ову слику ватре, која букће, четнике око ње и свуда унаоколо прса дубоко заспалих четника, која су се надимала и над којима су се светлукале пушке, бајонети и реденици. А круна ове слике, по моме осећају, била је икона св. Николе, крсног патрона нашег домаћина, чије је кандило домаћин упалио. Зраци слабог кандила, који су се рефлектовали од Свечева заглавља (ореоле од жутог лима) и падали доле на заспале четнике, давали су још више мистериозности овој слици. Док је војвода гласније говорио, наш чика домаћин је само шапутао, да не би пробудио заспале борце.

Мало за тим ево и Аксентија, са две млађе жене, једна је девојка, два млада човека и троје четворо деце од 4 до 8 година. Сви су они унезверено улазили а Аксентије их је куражио:

— Та не бојте се ништа, ово су наши војници из Србије.

Нарочито су женске плашљиво приступале руци и радознало нас разгледале. Ми око ватре дохватисмо децу да милујемо, али деца дрекнуше у плач не знајући, ко су ти заругавели, прљави и до зуба наоружани људи, који их међу на крило. Ми онда из аскерске торбе узмемо шећера па дамо свакоме по неколико парчади а и њихови родитељи су их утишкивали речима:

— Та не бој се, мило моје, ово је Косто, наш Косто...

Заборавио сам да затражим објашњење те речи: „Косто“, али сам запазио, да чим се дете од кога уплаши, а они му само рекну: „Та то је Косто“, и дете се одмах уозбиљи. После су се деца ослободила и играла су се нашим реденицама и капама готово целе ноћи.

Жене су међу тим већ у велико спремали један незаборавни качамак са кајмаком, а нудиле су, ко је хтео да се поткрепи и сиром и хлебом.

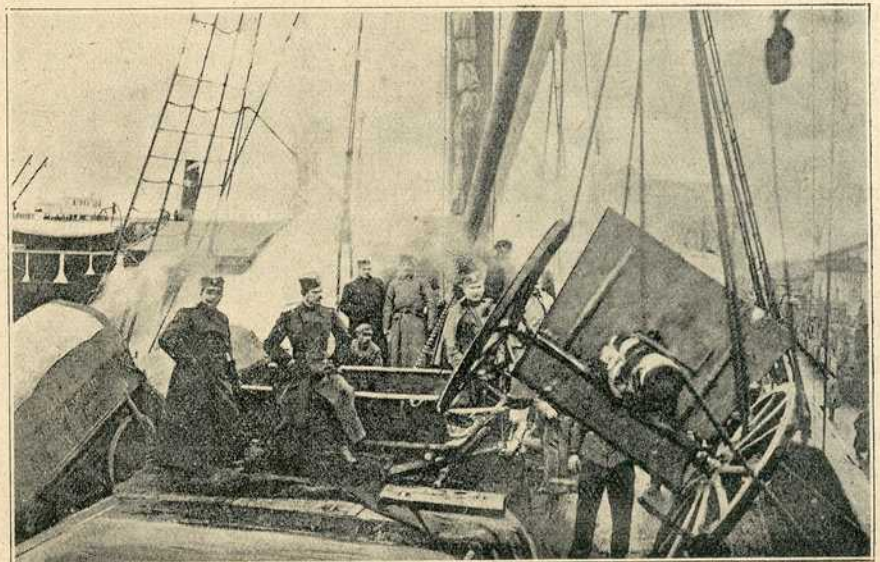
Очекујући вечеру многи од наших су пекли кромпире у ватри. За све то време један велики бардак са ракијом кружио је од руке до руке. Војвода и стари су непрестано уз облигатно крштење свечано наздрављали један другоме у славу српског ослобођења и у успех српског оружја. Сва чељад из куће је у тренутцима ових здравца погружено приклањала главе и крстила се. Сећам се, да кад су жене свима нашим друговима, који су спавали, подносиле чашицу са ракијом, да их је било који нису добро очи ни отворили но су искапили па, поново занети сном, падали као проштац кад падне. Страшно је бити изнурен а гладан...

Тако смо ми ту провели целу ноћ, пошто смо око поноћи богато вечерали: сира, хлеба, качамака с кајмаком.

У поноћи сам и сам, својевољно отишао да заменим стражара, за кога рекоше да сав цвокоће од грознице. А како и не би несретник: гладан, изнурен, напољу на сукишици и то још без шињела? Војвода је већ био заспао и мени је ужасно тешко било кад сам морао буди-

ти мртво заспале четнике, да иду на измену страже. Пробирао сам за ову ноћ што издржљивије и одморније — оне, што су се највише грејали. Већина су се мрштили и мрмљали кроза зубе, да су тек људски и заспали, али кад је у питању стража, ту нема дискусије. Натакнем кукуљачу са већ сухе пелерине, сменим додашње стражаре а на четвртном месту и сам останем. У дворишту сад тек видех, ма да ноћу, да је ово једна добра селачка кућа, јер ти ту беше вазда неких појата, кошева, кошара. Час сам клечао, час седео, а час стојао на источној страни наше куће поред једног коша, који ме је добро заклањао и од кише и од ветра а на једној мекој гомили од тучене конопље. Обилазио сам с времена на време и остале стражаре, пошто сам их предходно звиждањем нашег знака обавештавао да сам из чете. Били смо добро на опрезу, али ништа нисмо запазили ни чули, што би нас могло узбунити за: „На ноге!“

Кад је било два сата по поноћи мање четврт, ја одем унутра пробудим Котарчића, и рекнем да ћу и ја мало да прилегнем а њему остављам да води рачуна о стражи и смени све до изјутра. Са врата му покажем правац места, где су страже па се одмах замотам у пелерину и капуљачу

Срби истоварују у Скадру своје опсадне топове

Пазарни дан у вароши Ђевђелији коју је српска војска освојила

и извалим се на његово дотадањем месту и, као етером успаван за операцију, заспим као мртав. Пробудио сам се тек сутра око пола десет сати, да бих још истог дана помиловао ушне бубњеве са тупњавом плотуна и праском бомби.

ПИСМО ИЗ ПРИЛЕПА.

(Допис једном београдском листу.)

Прилеп је у истини један од најсимпатичнијих градова у целој Маџедонији, који са својом живописном околином и многобројним манастирима и црквама преноси у оно славно доба српских краљева и царева (Стевана Душана, Вукашина краља) кад је Србија играла на Балкану улогу важног и пресудног фактора.

Седамдесетих година Прилеп је још био под утицајем српске културе и српских просветних раденика, али се по казивању старих Прилепчана, ускоро после ослобођења Бугарске, из сасвим непознатих разлога, Србија одрекла свих својих претензија на ове крајеве, предали нас на милост и немилост бугарских пропагандиста, који су у недостатку других средстава у више маха и терору прибегавали. Колико је овај елеме-

нат патио од тако зване „бугарске партије“ (овде се народност индетификовала са партијом) знамо ми сви по оним многобројним жртвама наших највиђених људи, којима је српско племе откупљивало своју слободу. Интересантно је, да су бугараши у побугаривању оних чисто српских крајева прибегавали често пута и врло ординарним средствима, на име: уништавењу свију драгоцених историјских података, фалзификати-ма, исмевању српског имена итд.

Па ипак се и поред свега њиховог територисања „српска слава“ тако лепо очувала у овим крајевима да би се само по њој (и кад не би било никакве друге сличности) могло закључити да су ови крајеви насељени чисто српским елементом.

Говор је тако сличан нашем да се чак и „наши Французи“ из пожаревачког и крајинског округа врло лепо споразумевају са мештанима.

На жалост и срамоту свију наших политичких и просветних раденика у Србији, бугарска пропаганда, за последњи низ година, учинила је у целој Маџедонији знатне успехе и они се у Прилепу и

околини највише осећају. Овде ћете срести читаве легионе бугарских просветитеља (истина са малом школском спремом) који су васпитани у бугарским школама и служе интересима „бугарске партије“. Ја познајем овде две бугарске учитељице, које отворено признају да су традиционалне Српкиње и да симпатишу Србима, али да су васпитане о трошку бугарског диспозиционог фонда и да се не смеју изјашњавати пре него ли се ови крајеви коначно анектирају. Колико ми је познато, многе учитељице и учитељи већ предају молбе нашем министарству просвете и траже учитељска места у овим крајевима.

Једна врло симпатична и необично интелигентна оvd. учитељица — гђица Викторија Хаџи Анђелова — која је српске рањенике задужила добротом и љубазношћу (због чега је и за одликовање предложена) отворено прича, да јој се од стране наше браће Бугара за такав њен хумани рад озбиљно прети и како она не зна где би и на коју страну, ако по несрећи Прилеп морadne припасти Бугарима.

Лудо је и непаметно, кад чујете овде у Прилепу, како се од стране заслепљених бугараша проносе тенденциозни гласови, како ће Прилеп припасти Бугарима и како се бугарска војска очекује свакога дана. Проношењу тих тенденциозних гласова највише доприносе неколико заслепљених бугарских учитеља и свештеника, чије је држање према официрима и војницима српским просто демонстрирајуће!

Треба да одам нарочито признање Прилепчанима, који се према гробовима палих за слободу војника наших са редитељском тугом односе. У очи Божића ја сам имао прилике да видим на прилепском гро-

бљу један необично дирљив призор, на име: да су гробови искићени воштаницама и цвећем и да су поједине старице обилазиле гробове наричући „слатка наша браћа“.

У Прилепу постоје сада велика војна болница, под управом др. Милана Миловановића, лекара из Пожаревца, у којој се негује преко 150 најтежих болесника, управник др. Миловановић и његов млађи колега симпатични и неуморни у раду др. Стева Илић, показује много добре воље и самопрегоревања за рад. Њиховом иницијативом образована је при болници нарочита „бесплатна амбуланта“ камо се обраћају прилепчани у масама и сељани из врло удаљених села.

Интересантно је посматрати како овај свет воле српске лекаре, јада им се на Турке и благосиља дан и час кад је храбра српска војска заузела ове крајеве.

Како се у последње време појављују чести случаји великих богиња то наши добри чекари све своје слободно време употребљују на пелцовање (или како они кажу бележење) грађана, мале деце и сваког оног који би се потрудио да тога ради дође у болницу.

Ја сам са задовољством слушао једног Прилепчанина, који је са сузним очима од радости причао о томе, како су му српски ећими спасли жену, која је услед неправилног порођаја требала да умре. Прилепчани се одужују лекарима различитим понудама — које се свако дневно доносе у болницу. Др. Миловановић ми је причао да је болница о Божићу добила на поклон од благодарних прилепчана 200 комада кокошака и 1300 комада јаја. Уз то у болницу се свакодневно доносе пите, баклаве, зелнице, вино и триста најразличнијих ђаконија, о којима ми до сада ни појма нисмо имали.

Неће бити без интереса изнети и једну нарочиту особину овога краја, на име да обилује у огромној количини, мале деце. Прилепчани отворено кажу да им у томе нема такмаоца. Овде ћеш поготову у свакој кући срести по 6—8—10 мале деце. Има огроман број жена које су рађале 15—20 до 25 пута, што је за нас и наше „мудре и паметне“ жене право чудо. Један овдашњи професор гимназије прича да у самом Прилепу, који броји 28 хиљада мале деце, од којих 4500 похађају различне школе.

Тај огроман „дечји свет“ купи се посведневно у грдним гомилама, образује 2 или више непријатељска табора и прави читави јуриш, из кога изађе обично 1 или више крвавих глава. Ту има и Цавида и Фети-а али обично побеђује Краљевић Марко, тај неустрашим и омиљени народни јунак.

Околина вароши Прилепа богата је разносним ловом.

Не прође скоро ни један дан а да наш „трећи позив“, како они сами себи титулишу, не донесу коју срну или дивљу свињу. Кажу, да се на Бабуни налазе читави чопори дивљих свиња. Јелена има огромно великих и њихово се месо радо једе. Ловцима на-

шим који се обично жале на оскудан лов у Србији, биће ово пријатна забава ако хтеду да узмуче своје господство чак и до ових дивљих крајева српских.

Трагом рата

(Из „Политике“)

Куманово

(Свршетак).

Један му болничар пружа воду.

— На.

— Немогу.

Па што тражиш, кад не можеш?

— Могу воду... ама...

— Па узми!

— Не могу да узем.

— Што?

— Обе су ми руке одсечене!

Кад сузе кану при оваквоме призору, то је слаб израз осећања. Кад би могло да се изнесе оно дрхтање срца у томе моменту, осетио би се тек прави потрес.

Тамо даље носе једног. Јауче. Управо запева.

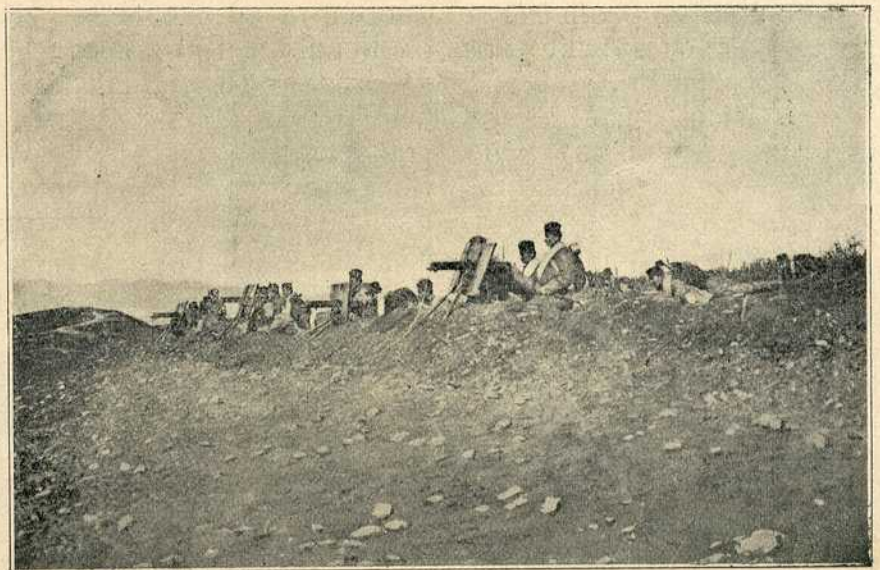
— Је л' тешко рањен? питају га.

— Јок!

— Па што јаучеш?

— Тако, што нисам ни рањеник ни борац.

— Како, море?

Српски митраљеци у боју на Подујеву

— Ма тако; лако сам рањен, ал незгодно. По рани би могао и даље да се борим, ал' ето морам да лежим.

Већини рањеника улепљена коса с блатом.

— Што сте тако блатња-ви по глави? пита лекар.

— Ама, знаш, господине, турасмо блато врз главе. Читаве кошнице од блата.

— А што?

— Знаш, шрапнел кад прсне над нама, не може нас у главу, већ у блато па само чвркне. Ето, ми ни један нисмо у главу рањени.

Ко зна, да овај изум нашег сељака неће ући у ратне науке. Можда ће ускоро сва европска војска имати вежбања у брзоте справљању блата за одбрану од шрапнела.

Доста су имитирали Јапанце. Сад је ред на нас.

*

У Жбевцима

Из Ристовца прелазимо границу. Оне две камене пирамидице казују докле је била граница. Једну су војници мало разрушили; друга је потпуна. Турска караула узлупана је куршумима, као од каквог јаког града. На њој се вије српска застава. Унутра, окачена је слика краља Петра.

Једна је зграда разорена гранатом. И све остале зграде оштећене су. Дуж пруге, и свуда околу, ветар разноси неке хартије. То су турске архиве из Жбеваца.

— Ала геца очас уреди турску архиву! рече иза мене неко, гледајући оне силне табаке.

Ту се борио трећи позив двадесет и четири часа. Кад је наишла стајаћа војска, Турци су се повукли.

У кафаници газда Димитрија ушли смо да попијемо каву. Ту нам одмах показаше ратну успомену: кроз прозор је пробио српски куршум; прошишао је кроз завесу и ударио у слику на другоме зиду. Слика

представља „мртву природу“, неке фазане, рибе и зечева. Све ми се чини да је куршум погодио зеца!

До нашег стола седе сељаци из Ристовца и Жбеваца.

Један Жбевчанин хвали Бога и српску војску што га ослободи. Чича Маса из Ристовац иронично се смешка и вели:

— Чек бре, док доћи наш Таг ће те питам какој ће бидне?

— А што бре? Зар у Турцко не беше пореза? Плаћашем на свако мушко дете по петнаест динара на годину, све док се не жени. На свако 15 динара, на сваку овцу 5 динара, а башка на земљу. Половин од летину земав! одговара јетко Жбевчанин.

— Па колико си плаћао? умешах се ја.

— Иљада и пет стотина динара, господине, вели Жбевчанин, па се окрете чича Маса и упита

— А ти бре?

— Деведесет осум динара! вели Маса постиђен.

*

Ономад сам ту био опет, после четири месеца. Отишао сам да купим хлеба.

Село је на брежуљку. Под брегом је у крај друма чесма, и одатле пење се пут за село. Дворишта су ограђена зидом од ћерпића. Куће доста велике, али с једним, највише два веома мала прозора. Упадох у једно двориште. Пас залаја. Из куће изиђе прво дечко, као извидница, па онда домаћин. Кад се објаснимо, уведе нас у кућу.

Мрачна, веома пространа соба. Велики разбој одмах до врата. За разбојем лепа, млада жена. Домаћин је, пре него што сам ушао, плео дуж целога зида конопац од конопље.

Кад добих што сам тражио, он ме испрати.

На изласку из дворишта упита ме:

— На Чаталџи бију ли се?

— Бију се. А што питаш?

— Там ми је брат.

— Како чак тамо?

— Тамо све наша одкараше Турци, зашта су избежавали на српску страну. Туј два-три се вратише, ама беше у први редови, а саг ти гурав у задњи ред да се не предавају.

— Доцкан су се сетили, рекох и опростих се с домаћином.

Сиђох до станице. Она је далеко од села добрих двадесет минута. У кафаници опет пуно. Крај фуруне седе два наша војника из другог позива. Натоварени су свом ратном спремом. Иду на осуство.

— Одакле си ти прајатељу? упитасмо.

— Из Горњи Нерадовац.

— Па куда ћеш?

— Идем с овог мог друга, на осуство. Не видесмо дом од почетка рата.

Понудисмо их ракијом. Ови се крсте и наздрављају један другоме. Нешто ракија, нешто фуруна учинише те се обојица откравише и поче живљи разговор.

— Имаш ли децу? питам га.

— Имам. Две девојчице. Ех, онуј старију, да живи Бог! Тринајста година, ама она ме убаво испрати.

— Како море?

— Кат се објави рат... Залупаше звона... Скуписмо се... рекоше ни: спремајте се! Спремив се; љубим децу, жену, а суза врца! Тешко! Голема мучка... Дор ће ми викне тој девојче: „Тато, не плачи, Турци кућу немав!“ Куд тој да каже дете? И видо, тако и би! Турци кућу немав, и неће гу ни имају!

Велики смо ми народ, кад и мала деца соколе своје родитеље!

Брана.